

ve ratione corporis jacentis in sepulchro, ut exponunt Chrys., hom. 44 in Matth., et Euthym., c. 23. Neutra enim expositio ad præsens refert, quamvis prior commodior sit, ut in superioribus dixi. Assertio ergo posita est de fide; quia sub eisdem verbis habetur expresse Matth. 12, ubi etiam præfigurata dicitur hæc veritas in Jona, qui fuit in ventre piscis tribus diebus et tribus noctibus. Quam prophetiam eleganter tractat Iren., lib. 3 contra hæres., c. 22, et lib. 5, c. 5.

4. Difficultas autem magna est in explicandis hic tribus diebus et tribus noctibus; quia quadraginta horæ quibus tantum diximus Christum jacuisse mortuum, non videntur tot dies ac noctes posse conficere. Quæ ratio movit eos qui septuaginta duas horas huic triduo tribuerunt, quorum sententia satis rejecta est. Alios vero compulit, ut dicerent revera Christum non fuisse in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Quod ita aperte docet Euthym., c. 68 in Matt. Dicit enim tres illas noctes fuisse implendas in nocte diei Dominicæ, in qua Christus resurgere constituerat; breviasset tamen tempus illud, quia Judæi decreverant non custodire sepulchrum nisi usque ad occasum solis diei Dominicæ. Oportuit autem ipsum resurgere antequam custodes sepulchri tollerentur, ut omnis Judæorum contradictio et tergiversatio excluderetur. Quod si objicias hoc modo falsam reddi Christi sententiam, respondet non esse falsam. Nam qui implet promissum ante tempus quod designaverat, non est infidelis, sed liberalis. Sed hoc non satisfacit, quia saltem prophetia esset falsa, qua simpliciter prædictum est Christum futurum in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Nisi fortasse dicat non fuisse absolutam prophetiam, sed conditionatam. Quod est contra omnium Patrum intelligentiam, et contra figuram quæ in Jona præcessit. Item, quia si vera est illa interpretatio, non fuisset necessarium ad veritatem verborum Christi, expectare tertium diem, quod absurdissimum est. Deinde, unde novit Euthym. decrevisse Judæos tollere custodiam militum ante noctem diei Dominici? Nam licet dixerint Pilato: *Jube custodiri sepulchrum usque in diem tertium*, tamen illa non recte poterat in tertio die computari, cum primus incēpisset in nocte, quæ Sabbathum antecessit; et verisimilius est Judæos, ut majorem cautionem adhiberent, voluisse custodire sepulchrum usque ad tres naturales dies integros. Denique, si verum fuisset Judæos

hoc decrevisse, et ea ratione expediens futurum erat ut Christus a ntearesurgeret, cur non potius dicemus Deum, omnia præscientem, prædefinisse resurrectionem tali tempore futuram? Dicere enim, prius constitutum esse unum tempus, postea vero brevium, et vix potest intelligi sine mutatione, et est gratis, et sine fundamento confictum. Supposita ergo infallibili veritate prædictionis Christi, Patres variis modis difficultatem hanc expedire conati sunt. Primus est Gregor. Nyss., orat. 1 et 2 de Resurr., qui dicit hos tres dies computandos esse a nocte cœnæ, in qua Christus sacrificavit seipsum in mysterio: *Nam ex tunc (inquit) anima illie erat, ubi eam potestas administrantis collocaret, cum immixta sibi divina virtute in loco illo terre cordis observans*. Sed (ut alia omittam), cum hæc sententia metaphorice et improprie interpretetur verba Christi, non est admittenda. Quomodo enim intelligitur Christus in nocte cœnæ fuisse in corde terræ per Eucharistiam, nisi fortasse quia fuit in hominum visceribus, quod est valde metaphoricum, et contra vim verborum? Nam, cum Christus dicit se futurum in corde terræ tribus noctibus, loquitur uno et eodem modo de omnibus illis diebus; ergo non est dicendum fuisse in uno per metaphoram, in altero per proprietatem. Denique dies parasceves, quæ secuta est noctem cœnæ, numeratur juxta hanc sententiam inter hos tres dies, et dicitur fuisse primus illorum. Inquiri ergo quomodo illo die fuit Christus in corde terræ. Certe tunc nec per sacramentum, nec metaphorice fuit in corde terræ.

5. Secundus modus numerat etiam hos tres dies a nocte cœnæ, seu ab hora comprehensionis Christi. Quia ex tunc dici potest fuisse occisus, et in corde terræ, quia ex tunc captus est ut occideretur, et traditus potestati ac desiderio Judæorum ac dæmonum, juxta illud: *Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum*. Itaque dicitur Christus tribus diebus fuisse in corde terræ, quia tribus diebus ac noctibus fuit subjectus et traditus potestati ac desiderio cordis Judæorum, qui erant veluti terra arida et spinosa. Hanc sententiam refert Anselmus, Matth. 12, quam quidem non improbat, neque etiam ut litteralem approbat, sed post litteralem, ut mysticam tradit. Habetur tamen illa expositio, et reliquis omnibus præfertur in homiliis quæ circumferuntur nomine Eusebii Emisseni, hom. feriæ 4 post Dominicam 4 Quadragesimæ; insinuat etiam in libro

qui Augustino tribuitur, Quætionum Veteris et Novi Testamenti, q. 64; et eam videtur probare Cajet., Matth. 12. Nullo tamen modo probanda est. Primo quidem propter rationes factas contra primam opinionem; tollit enim veritatem historiæ, et ad metaphoras confugit. Secundo, quia etiam in illo sensu tantum per synecdochem, totum a parte numerando, numerum harum dierum et noctium explicat; hoc autem modo potest idem numerus dierum absque metaphora exponi, ut videbimus. Et eisdem rationibus rejicitur aliorum sententia, qui, licet dicant hos dies numerandos esse ab hora sepulturæ Christi, aiunt tamen terminari in nocte Dominicæ resurrectionis, qua Christus apparuit discipulis januis clausis. Quia, licet Christus antea surrexisset, tamen nondum resurrectio ejus fuerat satis manifesta; unde juxta hominum existimationem adhuc manebat in corde terræ. Juxta quam expositionem Christus non vere, sed hominum falsa existimatione, fuit tribus diebus ac tribus noctibus in corde terræ, quod est contra veritatem verborum Christi. Præterea, vel est sermo de aliquibus discipulis, vel de omnibus; si de aliquibus, non lauit eos resurrectio tanto tempore; summo enim mane manifestata est mulieribus, Petro, et aliis. Nam, licet non omnes eo die viderint Christum ante illam apparitionem quæ facta est januis clausis, aliqui tamen conspexerunt, alii vero habuerunt sufficientia signa resurrectionis. Si autem sermo sit de omnibus, dici posset Christus multis diebus fuisse in corde terræ, quia neque apparuit omnibus illo die, neque multos post dies fuit credita resurrectio ab omnibus.

6. Quarto, alii numerant hos dies ab hora crucifixionis Christi, primam tamen noctem appellant illas tres horas tenebrarum quæ factæ sunt Christo in cruce pendente. Ita refert Hieron., Jonæ 2, non tamen approbat. Gregor. autem Nyss., dicta orat. 1, hunc etiam modum amplectitur et conjungit suæ interpretationi; eundem sequitur Hilar., can. ult. in Matth.; Theophylact., Matth. 28. Sed (ut recte notavit Augustinus, lib. 3 de Consensu Evang., c. 24) hæc interpretatio non est legitima. Tum quia improprie appellatur nox illud tenebrarum tempus, cum sol revera esset in nostro hemisphærio, quamvis non luceret; tum maxime quia eo tempore Christus vivebat. Unde non solum non erat in corde terræ, sed neque etiam in terra, sed potius in aere, cum esset adhuc de cruce pen-

dens. Adde etiam juxta hanc sententiam non vitari synecdochem, qua posita non est necessaria alia mystica interpretatio.

7. *Tribus diebus in corde terræ Christus fuisse quomodo perhibetur*. — Dicendum est ergo, harum trium dierum noctiumque computationem ab hora mortis vel sepulturæ ad horam resurrectionis usque sumendam esse. Quod satis probatum est ex aliarum opinionum improbatione. Unde fit non posse intelligi has tres noctes diesque de integris, neque naturalibus, ut ratio dubitandi supra facta convincit; intelligendi ergo sunt per synecdochem a parte totum numerando, qui modus loquendi frequentissimus est, tam in Scripturis, quam in aliis auctoribus. Et hoc modo bene possunt tres dies in quadraginta vel etiam in triginta sex horis comprehendi, nimirum ut dies intermedius sit integer, extremi vero secundum partes. Atque in hunc modum expedit hanc difficultatem Hieron., Jonæ 2, et Matth. 12; et ibi Beda, Anselm., et frequentius expositores; Aug. frequenter, lib. 3 de Consens. Evang., c. 24, lib. 1 Quætionum Evangeliorum, q. 7, et lib. 3 de Doct. Christian., c. 35, et aliis locis supra citatis; Cassian., lib. 6 de Incarn., c. ult.; Beda, in hom. feriæ 4 post 1 Dominicam Quadragesimæ. Et indicat haud obscure Ignatius, epist. 5 ad Trallianos; D. Thom. supra, q. 51, art. 4, ad 1, et in 3, d. 21, q. 2, art. 2, ad 5; et in eodem loco alii Theologi; alii vero, d. 22; Alexan. Alens., 3 p., q. 20, mem. 1, art. 3.

8. *Dubium*. — Sed in hac sententia unum superest explicandum, quomodo, scilicet, hæc figura synecdoche possit in tribus noctibus applicari. Nam de tribus diebus res est facilis. Quia Christus in parte diei feriæ sextæ mortuus est et sepultus, et etiam in parte diei Dominicæ. Quia (ut vidimus) post inchoatam diei lucem resurrexit. At vero in noctibus non ita apparet, quia duabus tantum noctibus integris fuit in inferno, et mansit in sepulchro. Ad hoc tres invenio dicendi modos. Primus est, non oportere singulis diebus ac noctibus artificialibus partem aliquam accommodare, sed per tres dies ac noctes intelligi tres dies naturales, atque ita in quacunque parte diei intelligi per synecdochem totum diem naturalem, et consequenter diem et noctem. Et hunc modum indicant Augustinus, D. Thomas et alii. Sed certe, cum Christus distincte locutus sit de diebus ac noctibus, singula verificari oportet (si fieri potest), alioqui non fuisset tam propria locutio. Sicut

non proprie diceretur Christus fuisse in sepulchro septuaginta duabus horis, eo quod illæ componant tres dies naturales, in quibus saltem secundum partem Christus fuit in sepulchro.

9. Secunda expositio est, noctem, quæ est inter Sabbathum et Dominicam bis computari, et pro duabus accipi, nimirum semel tantam noctem Sabbathi præcedentis, et iterum ut principium Dominicæ sequentis. Hanc refert et commendat Marcellus, de Horis canon., c. 45, in fine, et 48, in princip.; eamque explicat ex doctrina Patrum dicentium, a die resurrectionis Christi mutatum esse modum metiendi naturalem diem. Olim enim computabatur a principio diei artificialis usque ad finem noctis, ad significandum statum hominis lapsi, qui ex luce justitiæ in noctem peccati occiderat; post Christi vero resurrectionem cœpit computari dies ab initio noctis usque ad diem integram, ad designandum statum redemptionis, in quo a nocte peccati ad lucem gratiæ reducimur. Et ideo illa ultima nox Sabbathi semel computatur ut finis temporis præcedentis, et iterum ut initium sequentis status gratiæ, qui in Christi resurrectione exordium sumpsit, ut D. Thomas in hoc articulo dixit. Hæc vero expositio mihi videtur valde mystica. Nam illa mutatio quæ facta dicitur in computatione dierum, ad summum esse potest in modo metiendi vel numerandi dies quo utuntur homines, qui extrinsece se habet ad temporis durationem et successionem, et illam non auget neque mutat. Christus autem Dominus locutus est de numero dierum ac noctium, prout sunt in temporis duratione, sibi que succedunt.

10. *Christum tribus noctibus jacuisse mortuum quomodo verum.* — Tertia ergo et facilis ac litteralis expositio mihi esse videtur, unam noctem unius diei naturalis non esse totam noctem continuam, quæ est ab occasu solis usque ad ortum, sed duas complecti partes noctis, inter quas artificialis dies continetur, quarum altera incipit a media nocte usque ad ortum solis, altera vero ab occasu solis usque ad mediam noctem. Dies enim naturalis a media nocte incipit, et ad mediam usque noctem terminatur, ut constat ex communi modo loquendi de naturalibus diebus. Propter quod cœna, quæ fit post mediam noctem, ad sequentem diem spectat, et non ad præcedentem; et idem est de aliis actionibus. Quod notavit Cajet., Luc. 2, ubi ex illo verbo: *Quia natus est hodie Salvator*, colligit,

Christum natum fuisse post mediam noctem; et similiter, quia agnus Paschalis occidendus erat luna decima quarta, inde supra collegimus fuisse occidendum ante duodecimam horam noctis. Et eadem ratione Evangelistæ vocant diem illum, primum azymorum, ut supra vidimus; et Ecclesia institutionem Eucharistiæ computat factam die Jovis. Quia, licet facta fuerit noctu, fuit tamen facta ante mediam noctem. E contrario vero nativitatem celebrat vigesima quinta Decembris. Quia, licet acciderit in nocte quæ sequitur post vigesimam quartam, tamen a media nocte facta est. Propria ergo et quasi naturalis, et maxime usualis distinctio et computatio dierum naturalium, a media nocte in mediam noctem intelligenda est, ut significavit etiam D. Thomas supra, q. 46, art. 9, ad 1. Et ratio etiam adjungi potest, quia, cum dies constitui censeatur ex præsentia solis, tunc merito censetur naturalis dies ineipere, quando incipit sol ad nos redire et appropinquare; incipit autem a media nocte, et usque ad mediam sequentis noctis procedit; una ergo nox unius diei naturalis prædicto modo computanda est. Unde fit, primum diem ac primam noctem mortis et sepulture Christi durasse ab hora nona diei parasceves usque ad horam sextam noctis, seu (more loquendi usitato) ab hora quinta post vesperam usque ad duodecimam horam noctis; secundam vero diem et noctem fuisse integram a duodecima hora noctis parasceves usque ad duodecimam horam noctis Sabbathi; tertiam vero noctem et diem numerari a duodecima hora noctis Sabbathi usque ad auroram diei Dominici. Et ita in utroque extremo accipitur pars diei et pars noctis, et recte per synecdochem verificantur tres dies et tres noctes. Et hoc etiam modo optime considerari potest mysterium quod præcedens sententia contemplabatur; quia primus horum dierum cœpit in die, et terminatus fuit in nocte; ultimus vero orsus a nocte est, et terminatus in die. Et ita hæc expositio non est contraria sententiæ Augustini, sed quædam major explicatio ejus. Atque hunc etiam in modum intelligendus est Leo Papa, in quibusdam verbis quæ supra citavimus, ex serm. 1 de Resur., ubi inquit, *nihil de dierum numero deperisse, dum ad integrum secundum diem pars primi novissima, et pars tertiæ prima concurrat.* Quæ fere verba usurpans Anselm., Mat. 12, juxta prædictum sensum illa explicat: *Nam primus (inquit) dies a parte extrema annumeratus*

est; dies vero tertius a parte prima Explicans vero has partes, addit: *Septimæ quidem feriæ diei partem, in qua sepultus est, cum parte noctis, pro nocte et die accipiens, Sabbathum cum nocte et die, noctem Dominicam cum eadem die illucescente pro toto similiter accipiens, habes triduum et tres noctes.* Et eandem sententiam late explicat Isidorus Pelus., Ep. 144, et Ep. 212, quem refert Cæsar Baron., t. 1 Annal., an. 34.

ARTICULUS III.

Utrum Christus primo resurrexerit:

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur quod Christus non primo resurrexerit. Nam in Veteri Testamento per Eliam et Elisæum aliqui resuscitati leguntur, secundum illud Hebræor. 11: Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Similiter et Christus ante passionem suam tres mortuos suscitavit; non ergo Christus fuit primus resurgentium.*

2. *Præterea, Matth. 27, inter alia miracula quæ in passione Christi acciderunt, narratur quod monumenta aperta sunt, et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Non ergo Christus fuit primus resurgentium.*

3. *Præterea, sicut Christus per suam resurrectionem est causa nostræ resurrectionis, ita per suam gratiam est causa nostræ gratiæ, secundum illud Joann. 1: De plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sed alii prius tempore gratiam habuerunt quam Christus, sicut omnes Patres Veteris Testamenti. Ergo etiam alii prius ad resurrectionem corporalem pervenerunt quam Christus.*

Sed contra est quod dicitur 1 ad Cor. 15: Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium Gloss. 2: Quia prius tempore et dignitate surrexit.

Respondeo dicendum, quod resurrectio est reparatio a morte in vitam. Dupliciter autem aliquis eripitur a morte. Uno modo, solum a morte in actu, ut, scilicet, aliquis vivere incipiat qualitercunque, postquam mortuus fuerat. Alio modo, ut aliquis liberetur non solum a morte, sed etiam a necessitate, et, quod plus est, a possibilitate moriendi. Et hæc est vera et perfecta resurrectio; quia quamdiu aliquis

4, d. 42, art. 3, q. 1, ad 3. Et op. 2, c. 243, 246 et 247, fin.; et 1 Cor. 15, lect. 3, in princ., et ad Col. 1, lect. 5.

² Glos. interl., ibid.

vivit subjectus necessitati moriendi, quodam modo mors ei dominatur, secundum illud Rom. 8: Corpus quidem mortuum est propter peccatum. Illud etiam quod possibile est esse, secundum quid dicitur esse, id est, potentialiter. Et sic patet quod illa resurrectio, quæ quis eripitur solum ab actuali morte, est resurrectio imperfecta. Loquendo igitur de resurrectione perfecta, Christus est primus resurgentium; quia ipse resurgendo, primo pervenit ad vitam penitus immortalem, secundum illud Rom. 6: Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur. Sed resurrectione imperfecta quidam alii surrexerunt ante Christum, ad præmonstrandum quasi in quodam signo resurrectionem ipsius.

Et sic patet responsio ad primum, quia et isti qui suscitati in veteri Testamento sunt, et illi qui suscitati sunt a Christo, sic redierunt ad vitam, ut iterum morerentur.

Ad secundum dicendum, quod de illis qui resurrexerunt cum Christo, duplex est opinio; quidam enim asserunt quod redierunt ad vitam tanquam non iterum morituri; quoniam magis illis esset tormentum, si iterum morerentur, quam si non resurgerent. Et secundum hoc intelligendum erit, sicut Hieron. dicit, super Matth. 1, quod non ante surrexerunt, quam resurgeret Dominus; unde et Evangelista dicit, quod exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Sed Augustinus, in Ep. ad Evod. 2, hanc opinionem commemorans dicit: Scio quibusdam videri morte Domini Christi jam talem resurrectionem præstitam justis, qualis nobis in fine promittitur. Qui si non iterum repositis corporibus dormierunt, videntur est quomodo intelligatur Christus primogenitus a mortuis, si eum in illa resurrectione tot præcesserunt. Quod si respondetur hoc esse dictum per anticipationem, ut monumenta illo terræ motu aperta intelligantur, cum Christus in cruce penderet, resurrexissent autem justorum corpora non tunc, sed cum ille prior resurrexisset, illud adhuc restat quod moveat, quomodo Petrus non de David, sed de Christo asseruit fuisse prædictum, carnem ejus non vidisse corruptionem, per hoc quod apud eos erat monumentum David; et sic illos non vincebat, si corpus David ibi jam non erat; quia etsi ante in recenti sua morte resurrexisset

¹ In illud Matth. 27: *Et multa corpora Sanctorum*, t. 9.

² Epist. 99, non longe ante med., tom. 9.

set, nec caro ejus vidisset corruptionem, post nihilominus illud monumentum manere. Durum autem videtur ut David non fuerit in illa resurrectione justorum, si eis jam æterna donata est, cujus Christus ex semine commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de justis antiquis dicitur: Ne sine nobis consummarentur, si jam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Sic ergo Augustinus sentire videtur quod resurrexerint iterum morituri. Ad quod etiam videtur pertinere quod Hieronymus dicit super Matth. 1, quod sicut Lazarus resurrexit, sic et multa corpora Sanctorum resurrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem. Quamvis hoc in sermone de Assumptione 2 sub dubio relinquat, rationes tamen Augustini multo efficaciores videntur.

Ad tertium dicendum, quod sicut ea, quæ præcesserunt Christi adventum, fuerunt præparatoria ad Christum, ita gratia est dispositio ad gloriam. Et ideo ea, quæ sunt gloriæ, sive quantum ad animam (sicut perfecta Dei fruitio), sive quantum ad corpus (sicut resurrectio gloriosa), prius tempore debuerunt esse in Christo, sicut in auctore gloriæ; gratiam vero conveniebat prius esse in his quæ ordinantur ad Christum.

COMMENTARIUS.

1. *Resurrectio quotuplex.* — Titulus hujus articuli (ut Cajetanus notat) de prioritare durationis intelligendus est; hanc enim esse D. Thomæ mentem ex argumento *Sed contra*, et ex solutione ad 3, aperte colligitur. Distinguit ergo D. Thomas duplicem resurrectionem: alteram imperfectam, qua corpus mortuum revocatur ad vitam, iterum moriturum, quæ merito imperfecta dicitur, quia, licet excludat mortem in actu, non tamen in potentia, et in actu non perpetuo, sed ad tempus, nec omnino. Quia, licet homo vivat in vita mortali, quodammodo continue moritur. Et hoc modo clarum est non fuisse Christum Dominum primum omnium resurgentium. Nam et in Veteri Testamento, et ab ipsomet Christo alii prius excitati sunt, ut argumento primo D. Thom. probat.

2. Altera est resurrectio perfecta, quæ om-

1 In primis verbis, ex ep. 99, t. 2.

2 Eodem loco cit. circa primam solut. hujus.

nino ac perpetuo, tam in actu quam in potentia, mortem excludit; nam est ad vitam immortalem et gloriosam. Et hoc modo ait D. Thomas Christum Dominum fuisse primum omnium resurgentium, quod in articulo amplius non probat. Nam, licet afferat testimonium Pauli, ad Rom. 6, dicentis: *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*, illo vero solum potest probari, resurrexisse Christum ad vitam immortalem; quod vero fuerit primus omnium qui hoc modo surrexerunt, ibi non asseritur. Supponit ergo D. Thomas hoc esse satis probatum testimonio Pauli, 1 ad Cor. 15, quod in argumento *Sed contra*, adduxerat, de quo plura statim dicemus. Rationem vero seu congruentiam hujus assertionis attulit D. Thomas in solutione ad 3, quæ valde notanda est. Et recte etiam explicatur ex iis quæ supra diximus de statu animarum sanctarum ante mortem Christi. Dixit ergo D. Thomas dona gratiæ debuisse prius tempore communicari aliis quam Christo, quia erant præparatoria ad Christum; dona autem gloriæ sive animæ, sive corporis, quia non dantur ut dispositiones ad aliud, sed tanquam ultimum præmium, et consecutio finis, decuisse prius esse in Christo sicut in auctore gloriæ. Quod intellige, supposito originali lapsu, ut prædicto loco, et in priori tomo, agentes de merito Christi, explicuimus. Obiter etiam adnotari potest, ex hac ratione enervari aliam, qua D. Thomas supra, q. 27, art. 3, probare conatus est, fomitem non esse prius extinctum in Virgine quam in carne Christi; et egregie confirmari quod ibi nos diximus, illud nullum fuisse inconueniens, sed potius maxime conveniens, quia illud donum non pertinet ad dona gloriæ, sed gratiæ, et ideo merito numeratur inter dona præparatoria ad Christum, ac propterea prius tempore esse potuisse in matre quam in filio.

3. *Dubium.* — *Christus resurgentium omnium primus quomodo.* — Inquiri hoc loco potest quam sit certa hæc assertio D. Thomæ. Et quoniam totum fundamentum ejus sumitur ex loco Pauli, explicandum simul erit an sit hic sensus litteralis ac certus illius loci. Et est ratio dubii, quia Christus dici potest, *Primitiæ resurgentium, seu dormientium*, non propter ordinem temporis, sed dignitatis ac intentionis. Sicut etiam potest dici Christus ut homo primitiæ creaturarum et primitiæ omnium videntium Deum, non quia ordine temporis alias creaturas et Angelos antecesserit ut homo, sed quia in divina voluntate et ni-

entione fuit primus, et similiter dignitate omnes antecedit. Unde Ambrosius, lib. 5, Ep. 22, tractans prædictum locum Pauli: *Primitiæ* (inquit) *dicitur Christus, quia sanctior omnibus fructus, qui etiam cæteros consortes sui fructus sanctificavit*; sicut ad Rom. 8 ait Paulus: *Nos autem primitias spiritus habentes*, id est perfectiores et majores Spiritus Sancti gratias et effectus. Quod alio simili loco confirmari potest ex Paulo, ad Colos. 1, ubi Christum appellat, *primogenitum omnis creaturæ, et primogenitum ex mortuis*. Dicitur autem *primogenitus omnis creaturæ*, non ordine temporis. Quia (ut ex Conciliis et Patribus late probavimus, in priori tomo, disp. 5, sect. 2) ibi est sermo de Christo ut homine, et ut sic, non est *primogenitus tempore, sed honore* (ut Hieronymus dixit); ergo eodem modo, cum tam ibi, quam Apoc. 1, dicitur Christus *primogenitus mortuorum*, id est, ex mortuis, recte exponi potest non tempore, sed honore.

4. Advertendum est dupliciter posse explicari hunc ordinem durationis et temporis. Primo, negative, quod scilicet, nullus ante Christum resurrexerit ad vitam immortalem. Secundo positive, scilicet Christum ante omnes et prius tempore surrexisse. Deinde considerandum est non esse controversiam de toto tempore ante Christi mortem. Nam hoc modo certissima fides est neminem resurrexisse ad vitam immortalem ante Christi passionem ac mortem, quia nemo resurgit hoc modo, nisi in statu gloriæ constitutus; ostendimus autem supra, neminem consecutum esse gloriam ante Christi mortem. Igitur solum superesse potest quæstio de illo tempore quod fuit a Christi morte usque ad ejus resurrectionem. De quo duo dicenda sunt.

5. *Responsio.* — *De fide est neminem ante Christum resurrexisse ad vitam immortalem.* — *Christus primitiæ dormientium quomodo.* — Primum est, certum ac de fide videri neminem ante Christum resurrexisse ad vitam immortalem. Hoc probatur ex prædicto loco Pauli. Primo, quia illum ita exponunt omnes Patres ibi, Chrys., Theodor., Theoph., Oecumen., Ambr., Hieron., Anselm., D. Thom., ac cæteri, tum Græci, tum Latini. Athanas., l. de Incarnatione, seu de Humana natura a Verbo suscepta; Damasc., l. 4 de Fide, c. ult.; Prosper, de Promiseionibus et prædict. Dei, part. 3, c. 29; et Cyprian., serm. de Resur. Domini. Unde, qui opinati sunt eos, qui resurrexerunt tempore mortis Christi, resur-

rexisse ad vitam immortalem, consequenter dicunt eorum resurrectionem per anticipationem referri inter signa facta in morte Christi, ut postea videbimus. Hinc vero colligitur eos sensisse, et ut certum supposuisse, neminem ante Christum surrexisse ad vitam immortalem, propter testimonium Pauli. Secundo, hic sensus colligitur ex vi ipsius vocis, *primitiæ*. Nam illa vox in sua proprietate non significat ordinem dignitatis et intentionis, sed tantum durationis. Inter fructus enim terræ non dicuntur primitiæ, qui sunt perfectiores, vel præcipue intenti, sed qui prius nascuntur et colliguntur. Ergo, cum metaphora Pauli in hac proprietate fundetur, non vocat Christum *primitias dormientium* propter dignitatem, sed propter ordinem durationis; ergo affirmat Christum esse primum resurgentium. Quod saltem negative necesse est verum esse, id est, ut nullus sit ante ipsum. Tertio, hunc sensum videtur satis explicuisse idem Paulus, cum post illa verba iterum subdit: *Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi*. Ubi aperte explicat ordinem executionis, et illa particula, *deinde*, satis declarat priorem dictionem idem valere, quod, *primum Christus, deinde alii*. Quocirca, cum in aliis locis dicitur Christus *primogenitus mortuorum*, juxta hunc locum explicandum est; præterquam quod ipsa vox *primogeniti*, proprie et in rigore hoc significat. Unde sicut ratione resurrectionis dicitur Christus *genitus a Patre*, Act. 13, et Psalm. 2, ita, ratione primæ resurrectionis immortalis, dicitur *primogenitus*, sicut etiam ab omnibus Patribus supra citatis explicatur; et optime August., serm. 161 de Temp.; et Athan., in quibusdam quæstionibus, quæ habentur in fin. lib. Quæstionum ad Antioch., sub tit.: *Quomodo dicatur primogenitus mortuorum*; Ambrosio, dicto libro quinto, epistola vigesima secunda: *Primogenitus* (inquit) *ex mortuis dicitur, quia primus resurrexit*. Quibus verbis alia supra citata explicuit. Imo, ubi nos legimus ad Colos. 1: *Qui est principium, primogenitus ex mortuis*, legunt Græci, Chrysost. et Theophyl.: *Qui est primitiæ*; et exponunt eodem modo esse primitias resurrectionis, quia primus resurrexit a mortuis, ut etiam Theod. intellexit. Neque obstant illa alia verba: *Primogenitus omnis creaturæ*. Quia si intelligantur de Christo ut Deo (ut multi etiam exponunt), aperte significant antecessorem durationis, imo et æternitatis. Si vero exponantur de Christo ut homine, necessario exponuntur aliquo modo